

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 1, ISSUE 2

TOSHKENT-2023

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. ХУСАНОВ Озод Тиллабоевич МАЪМУРИЙ ИСЛОҲОТЛАР ВА МАҲАЛЛИЙ ИЖРОИЯ ҲОКИМИЯТИ	8
2. JUMAYEV Shohjahon Begimqul o'g'li JISMONIY VA YURIDIK SHAXSLARNING MUROJAATLARI BILAN ISHLASH: QONUNCHILIKDAGI MUAMMOLAR VA TAHLIL	13

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

3. YAKUBOVA Iroda Bahramovna MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH FAOLIYATINING SUN'IY INTELLEKT BILAN BOG'LIQ MUAMMOLARI: XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI.....	18
4. РАХМОНОВ Отабек Қўчқор ўғли КОРПОРАТИВ ҲУҚУҚ СУБЪЕКТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ШАКЛЛАРИ.....	27
5. ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович АКЦИЯДОРЛИК-ҲУҚУҚИЙ МУНОСАБАТЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНТИРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ	34
6. ЛОБАНОВА Галина Юрьевна ПАРАЛЛЕЛЬНЫЙ ИМПОРТ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН И НЕОБХОДИМОСТЬ ЕГО ВНЕДРЕНИЯ В НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО	40
7. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ОНЛАЙН АРБИТРАЖДА СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН Фойдаланиш ва автоматлаштирилган қарорлар қабул қилиш МАСАЛАСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ИСТИҚБОЛИ ВА ИМКОНИАТЛАРИ.....	45

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

8. ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	51
9. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович ЯНГИ МЕҲНАТ КОДЕКСИ – МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИНИ ТАРТИБГА СОЛИШДА ЗАМОНАВИЙ МЕХАНИЗМЛАР	58
10. ХОЖАБЕКОВ Муфтулла ВОПРОСЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАБОТЫ ПО СОВМЕСТИТЕЛЬСТВУ	64

**СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ.
ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ**

11. САФАРОВ Таҳиржон Баҳодирович ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИДА СУДЬЯЛАРНИНГ ЮРИДИК ЖАВОБГАРЛИГИ – СУДЬЯ ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИНГ ЭЛЕМЕНТИ СИФАТИДА.....	71
--	----

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

12. АХРАРОВ Бахром Джаббарович, БАРАТОВ Миродил Хомуджанович, ХАЛИЛОВ Назарбек Олимжанович ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН.....	76
13. ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович ФУҚАРОЛАРНИНГ ҚОНУН ОЛДИДА ТЕНГЛИГИ ПРИНЦИПНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ЖИНОЯТ КОДЕКСИДА АКС ЭТИШИ.....	84
14. МАМАНОВ Сардоржон Собир ўғли ХАЛҚАРО ҲУЖЖАТЛАРДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ “КОМПЛАЕНС-НАЗОРАТ” ТИЗИМИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ БЎЙИЧА СТАНДАРТ ВА ТАВСИЯЛАР	90
15. ПРИМОВ Обиджон Мусирманович ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РЕГЛАМЕНТАЦИИ КОНФЛИКТА ИНТЕРЕСОВ КАК МЕРА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....	98
16. БАРАТОВА Дилноза Одилжон қизи НОҚОНУНИЙ МИГРАЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИ	103

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

17. МАХМУДОВ Суннатжон Азим ўғли ЯРАШГАНЛИК МУНОСАБАТИ БИЛАН ЖИНОЯТ ИШИНИ ТУГАТИШ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МАСАЛАЛАР	111
---	-----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

18. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна, ТОШМАТОВА Висолахон ЕВРОПЕЙСКАЯ ПРАКТИКА ЗАЩИТЫ ПРАВ ПАЦИЕНТОВ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19	119
19. ЭГАМБЕРДИЕВ Дилшод Алишерович ХАЛҚАРО НИЗОЛАРНИ ТИНЧ ЙЎЛ БИЛАН ҲАЛ ЭТИШ ВОСИТАСИ СИФАТИДА ХАЛҚАРО ТЕРГОВ КОМИССИЯЛАРИНИНГ ПРЕДМЕТ СОҲАСИ ВА ВАКОЛАТЛАРИ	132

ЮРИДИК ХИЗМАТ, АДВОКАТУРА, НОТАРИАТ

20. ФАЙЗИЕВ Хайриддин Сирожиддинович ЮРИСКОНСУЛЬТ КОМПЕТЕНТЛИГИ ТУШУНЧАСИ ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА.....	138
--	-----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

21. SOGA Manabu DAMAGES IN JAPANESE TORT LAW WITH REFERENCE TO THE COMPARATIVE ASPECT	145
22. АБДУҲАЛИМОВ ШУҲРАТ АБДУҲАЛИМОВИЧ ДОРИВОР ЎСИМЛИКЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ МУҲОФАЗАСИ – ДАВР ТАЛАБИ.....	157

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович

Тошкент давлат юридик университети Жиноят ҳуқуқи, криминология ва коррупцияга қарши курашиш кафедраси профессори, юридик фанлар доктори, профессор
E-mail: abror_otajonov@mail.ru

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ҲОЛАТИ ВА УНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): ОТАЖОНОВ А.А. Меҳнат миграциясини тартибга солишнинг замонавий ҳолати ва унинг ўзига хос хусусиятлари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 1 (2023). Б. 51-57.

6 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-1-8>

АННОТАЦИЯ

Мақолада халқаро миграциянинг дунё миқёсидаги замонавий ҳолати, унинг таркибида меҳнат мигрантларининг улуши ва тутган ўрни ҳамда халқаро миграциянинг ижобий ва салбий хусусиятлари таҳлил қилинган. Миграция жараёнларини қабул қилувчи ва донор давлатларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолати ва уларнинг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, мигрантлар оқимининг йўналиши ва кўринишлари ўрганилган. Шунингдек, мақолада меҳнат миграциясини тартибга солишдаги муаммолар аниқланган ҳамда халқаро ишчи кучи ҳаракатланиши сабаблари ва омиллари таҳлил қилиниб, уларнинг мазмуни очиб берилган ҳамда мазкур жараёнларни тартибга солишга қаратилган тавсиялар ишлаб чиқилган ва ҳулосалар шакллантирилган.

Калит сўзлар: миграция, халқаро миграция, меҳнат миграцияси, миграция сиёсати, қабул қилувчи давлатлар, донор давлатлар, миграция турлари, ишчи кучи, халқаро миграция муаммолари.

ОТАЖОНОВ Абдоржон Анварович

Профессор кафедры уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор
E-mail: abror_otajonov@mail.ru

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ И ЕГО ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется положение международной миграции в современном мире, доля и роль трудовых мигрантов в её структуре, и положительные и отрицательные особенности международной миграции. Изучены социально-экономические положения

принимающих и донорских государств во время миграционных процедур, исходя из особенностей, направлений и проявления потока мигрантов. Также обсуждаются проблемы, которые могут возникнуть при регулировании мер по трудовой миграции, и анализируются причины и факторы перемещения международной рабочей силы, раскрыто содержание этих процедур, разработаны рекомендации для эффективного регулирования, и сформулированы выводы.

Ключевые слова: миграция, международная миграция, трудовая миграция, миграционная политика, принимающие государства, страны-доноры, виды миграции, рабочая сила, проблемы международной миграции.

ОТАЖОНОВ Аброржон

Professor at Tashkent State University of Law, Doctor of Law
E-mail: abror_otajonov@mail.ru

THE MODERN STATE OF REGULATION OF LABOR MIGRATION AND ITS DISTINCTIVE FEATURES

ANNOTATION

The article analyzes the modern world situation of international migration, the share and role of labor migrants in its structure, as well as the positive and negative features of international migration. Based on the socio-economic situation of the receiving and donor states of migration processes and their peculiarities, the direction and manifestations of the flow of migrants were studied. The article also identified problems in the regulation of labor migration and analyzed the causes and factors of movement of the international labor force, revealed their content and developed recommendations aimed at regulating these processes and formulated conclusions.

Keywords: migration, international migration, labor migration, migration policy, host states, donor countries, types of migration, labor, problems of international migration.

Маълумки, «миграция» одамларнинг бир минтақадан бошқасига доимий ёки вақтинча яшаш учун ҳаракатланиши [1, Б.241]ни ангалатади. Шу жиҳатдан қараганда, мигрантлар оқими бугунги кунда йилдан-йилга глобал ҳусусият касб этиб, унинг дунёвий миқёси ортиб бормоқда. Бу, меҳнат бозорининг байналмилаллашуви ҳамда давлатлар ўртасидаги турли иқтисодий кўрсаткичлар ва мамлакатлардаги шарт-шароитлар билан боғлиқ ҳолда кечмоқда. Мазкур шарт-шароитлар мамлакатга келиш, яшаш ва чиқиш тартиблари ҳамда фуқаролик, бошпана, иш ҳақи, меҳнат шароитлари, иш ўринлари каби омиллар билан боғлиқ ҳисобланади.

Мадомики, ҳозирги пайтда давлатлараро муносабатларда ҳалқаро миграциянинг ҳуқуқий тартибга солиниши нисбатан мураккаб бўлган долзарб муаммога айланди. Чунки меҳнат миграцияси муайян давлатларнинг хориждаги ўз фуқароларини ҳимоя қилиши ва қабул қилувчи давлатларнинг мамлакатдаги барча фуқароларга тенглик, адолатлилик, камситмаслик принципларига таянган ҳолда бир хил шароитлар яратиб бериши билан боғлиқ муаммоларгина эмас, балки давлатлар ўртасидаги иқтисодий, ижтимоий, хавфсизлик соҳаларидаги муаммоларни ҳам ўз ичига олади.

Наинки, халқаро миграция қабул қилувчи давлатларнинг демографик ҳолатига бевосита таъсир қиладиган жараён бўлиб, у демографик ўзгаришларнинг муҳим таркибий қисмини ташкил этади. Улар баъзи ҳолларда «демографик босим»ни камайтиришга ҳисса қўшади, бошқа ҳолларда эса, аҳолининг табиий камийиш ўрнини қоплайди. Бундан ташқари, халқаро миграция жараёнлари қабул қилувчи мамлакат аҳолисининг жинси ва ёш таркибида ўзгаришларга олиб келганлиги боис, миграция сиёсати демографик сиёсатнинг муҳим таркибий қисмини ҳам ташкил этади.

Демак, баён этилганлардан келиб чиққан ҳолда айтиш мумкинки, халқаро миграция, биринчи навбатда, мамлакатда хавфсизлик, демографияга таъсир кўрсатса, иккинчидан, бандлик муаммосини ҳал этишга ёки унинг кучайиб кетишига сабаб бўлади, учинчидан, иқтисодий кўрсаткичларга ҳам таъсир этади.

Дарвоқе, бугунги кунда ер юзида 281 миллиондан ортиқ халқаро мигрантлар мавжуд

бўлиб, бу дунё аҳолисининг 3,6 фоизини ташкил этади. Таассуфки, сўнгги йилларда дунёдаги айрим мамлакатларда юз бераётган қуролли можаролар, зўравонликлар, табиий офатлар ва инсон ҳуқуқлари бузилиш ҳолатлари натижасида ўз яшаш жойини мажбурий тарзда тарк этаётганлар икки бараварга (17 миллиондан 34 миллионгача) кўпайиб, халқаро мигрантларнинг умумий сонига нисбатан тахминан 16 фоизни ташкил этмоқда [2].

Қолаверса, 2022 йилда аёл мигрантлар сони Европа, Шимолий Америка ва Океания оролларидаги эркак мигрантлар сонидан кўпайган. Шимолий Африка, Фарбий Осиё ва Жанубий Африкада эса, аксинча, эркак мигрантлар сони аёл мигрантларга нисбатан сезиларли даражада кўпчиликни ташкил қилган [2]. Шунингдек, 2022 йилда қочоқлар ва бошпана сўраган шахсларнинг 80 фоиздан ортиғи ривожланаётган давлатлар, шундан атиги 3 фоизи ривожланган мамлакатлар ҳисобига тўғри келган.

Халқаро миграция ташкилоти маълумотларига кўра, халқаро мигрантларнинг асосий йўналиши асосан 20 та давлат АҚШ, Германия, Саудия Арабистони, Россия Федерацияси, Бирлашган Қироллик, Бирлашган Араб Амирлиги, Германия, Франция, Канада, Австралия, Испания, Италия, Туркия, Украина, Ҳиндистон, Тайланд, Малазия, Иордания, Покистон, Қувайтга қаратилган [2]. Гарчи агарда, барча халқаро мигрантларнинг учдан икки қисми ушбу 20 та давлатда истиқомат қилишларини инобатга оладиган бўлсак, 2022 йилда АҚШ халқаро мигрантларнинг 51 миллиони учун асосий манзил бўлган ва у дунёдаги жами мигрантларнинг 18 фоизини ташкил этади [3, Б.120]. Шунингдек, Германия (тахминан 16 миллион), Саудия Арабистони (13 миллион), Россия Федерацияси (12 миллион) ҳамда Буюк Британия ва Шимолий Ирландия Қироллигида (9 миллион) халқаро мигрантлар сонининг кўпайиши қайд этилган [4, Б.85].

Ҳозирги кунда мигрантларни ўзига жалб этаётган иккинчи бир йирик марказ Европа ҳисобланади. Бу ерда 20 миллион қонуний мигрантлар ва уларнинг оила аъзолари мавжуд [5, Б.160] бўлиб, улар орасида ёшларнинг салмоғи юқори ҳисобланади. Масалан бу кўрсаткич Францияда – 40,2 фоизни, Нидерландияда – 40,2 фоизни, Бельгияда – 49,8 фоизни ташкил этади [6].

Европада иммигрантларни қабул қилиш бўйича Германия, Франция, Буюк Британия ҳамда Швейцария, Швеция, Нидерландия олдинги ўринларда бормоқда. Францияда 4 миллионга яқин (асосан, Либерия ва Шимолий Африкадан келишган), Швейцарияда 1 миллионга яқин (италияликлар, испанлар, турклар), Швецияда – 1 миллионга яқин (асосан финнлар) чет элликлар истиқомат қилади. Агар чет элликларнинг аҳолига нисбатан энг кўп «фоизи» тўғрисида гапирилса, бу Люксембург ҳисобига тўғри келади. Мазкур мамлакатда мигрантлар 33,5 фоизни ташкил этади [7].

Шу ўринда айтиш жоизки, Европа Иттифоқида ягона ички бозор шаклланиши билан иммигрантларнинг сони динамикаси ҳам ўзгармоқда. Бу борада, бандлик бўйича немис федерал маркази истиқболда миграция жараёнлари ривожланиб бораётган иқтисодий ўсиш даврида янги иш ўринларини яратади, аммо ўтган асрнинг 60–йилларидагидек, иммиграцияни келтириб чиқармаслигини хулоса қилган. Чунончи, Европа Иттифоқи мамлакатлари ҳозирги кунда «учинчи давлатлар»дан ишчиларни эҳтиёткорлик билан жалб қилишмоқда. Евростат чоп этган истиқболни белгилашларда 2000 йилдан кейин миграция сальдосининг камайиши кўзда тутилган. Агар 2002 йилдан 2010 йилгача ҳар йили сальдо 1 миллион кишидан ортиқни ташкил этган бўлса, бу кўрсаткич 2022 йилда 800 мингга ташкил этди [8, Б.8].

Бундан ташқари, Яқин Шарқ мамлакатларида 2022 йилда меҳнат мигрантлари 21 миллиондан ортиқни ташкил қилди. Улар асосан Қатар, Бирлашган Араб Амирликлари, Кувайт, Баҳрайн ва Оман каби давлатлар ҳиссасига тўғри келган [9, Б.39]. Шунингдек, Осиё–Тинч океан минтақасида эса, иммиграциянинг классик мамлақати Австралия ҳисобланади. Бу ерга авваллари кўпроқ Шарқий ва Марказий Европадан мигрантлар оқими кузатилган бўлса, кейинчалик Жануби–шарқий Осиёдан келган иммигрантларнинг оқими кўпайди, европаликларнинг оқими эса камайди.

Мазкур минтақада Австралиядан ташқари ишчи кучларининг асосий импортёрлари Бруней, Япония, Гонконг, Малайзия, Сингапур, Жанубий Корея каби мамлакатлар ҳисобланади. Улар учун миграциянинг бошқариб турилувчи меҳнат миграцияси (Малайзия, Сингапур, Бруней, Гонконг), яширинча ёки ноқонуний миграция (Шарқий ва Фарбий Малайзия, Гонконг, Япония, Покистон, Тайвань) ва тўғридан тўғри чет эл сармоялари билан кириб келувчи юқори малакали ишчи кучлари миграцияси (Япония, Тайвань, Гонконг, Сингапур, Австралия) каби шакллари характерлидир.

Шу билан бирга, 2022 йилда Россия Федерациясига 12 миллиондан ортиқ мигрантлар [10] келган. Аммо, бунинг таркибида уларнинг қанчаси ноқонуний мигрантлар ҳисобланиши тўғрисидаги аниқ маълумотлар мавжуд эмас. Баъзи тадқиқотларда келтирилишича, ноқонуний иммигрантлар Россия Федерацияси аҳолисининг тахминан 3 фоизини ташкил этади [11, Б. 118].

Халқаро миграциянинг юқорида келтирилган ҳолатидан келиб чиқиб айтадиган бўлсак, миграция халқаро муносабатларда объектив ҳодиса бўлиб, барча мамлакатларга дахлдор жараён ҳисобланади. Шунинг учун ҳам аҳоли миграциясининг ижобий томонларидан фойдаланиш, салбий жиҳатларини бартараф этиш – жаҳон ҳамжамияти олдида турган асосий муаммоларидан бири ҳисобланади.

Шу жиҳатдан қараганда, айти пайтда миграция муаммоси Ўзбекистон учун ҳам долзарб масалалардан биридир. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотларига кўра, 2023 йил 1 январь ҳолатига республиканинг доимий аҳолиси **36 млн 24 минг 946** кишини ташкил этмоқда. Аҳолининг **18,3** миллиони шаҳар жойларда, **17,6** миллиони эса, қишлоқ жойларда истиқомат қилади [12]. Таҳлилларга кўра, хорижда вақтинчалик меҳнат фаолиятини амалга ошираётган меҳнат мигрантлари сони 2022 йил 1 март ҳолатига ўртача 2,4 млн кишини (2.356.954 киши) уларнинг 568,5 минг (24,1%) нафарини хотин-қизларни, 827,1 минг (35,1%) нафарини ёшлар ташкил этади. Уларнинг 1,5 млн нафари Россия, 366,3 минг нафари Қозоғистон, 144,7 минг нафари Туркия, 47,4 минг нафари Жанубий Корея, ва 348,1 минг нафари бошқа давлатлар ҳисобига тўғри келади. Шунингдек, Марказий банк маълумотларига асосан, 2022 йилда Ўзбекистонга 16,9 млрд АҚШ доллари миқдоридан пул ўтказмалари келиб тушган, бу айти пайтда 2021 йилга нисбатан 2,1 баробар кўпни ташкил этади [13].

Ҳолбуки, миграция жараёнлари таҳлилларига асосланган ҳолда айтиш мумкинки, халқаро миграциянинг энг катта муаммоси – бу унинг турли омиллар билан боғлиқ бўлган сабаблари ҳисобланади. Айти пайтда мутахассислар миграцияга олиб келувчи сабаблар қаторида ўз мамлакатини иқтисодий ривожланишининг паст даражаси, ноқулай табиий омиллар, масалан, ҳалокатлар, об-ҳаво шароити, табиий офатлар ва ҳарбий можароларни киритадилар. Шу билан ҳам халқаро миграцияни самарали тартибга солиш учун ушбу жараёнга комплекс ёндашув муҳим бўлиб, шундагина унинг барча жиҳатларини ҳар томонлама баҳолаш мумкин.

Халқаро миграциянинг яна бир муаммоларидан бири бу миллионлаб мигрантлар ривожланган давлатлар ҳудудида ишлашни ва яшашни хоҳлашларида, минглаб мигрантларни эса ўз мамлакатларини тарк этишида ҳисобланади. Агар миграция жараёнида иштирок этувчи барча мамлакатлар ягона миграция ёндашувини қўлласалар ва фойда олиш ва салбий жараёнларни минималлаштириш учун барча чораларни кўрсаларгина, миграциянинг ижобий салоҳиятини тўлиқ очиб бериш мумкин бўлади.

Яна шуни айтиш лозимки, ҳозирги замон миграция жараёни ўзининг мазмуни ва оммавийлиги бўйича нафақат XIX асрдан, балки XX асрнинг биринчи ярмидагидан ҳам фарқ қилади. Унинг асосий ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардир:

биринчидан, миграция барча минтақаларни, бутун дунёни қамраб олди ва глобал характер касб этди. Меҳнат ресурсларининг дунё миграцияси ҳаддан ташқари кенг кўламда эканлиги ҳозирги замоннинг ўзига хос муҳим хусусияти ҳисобланади;

иккинчидан, агар, авваллари миграция оқими асосан ривожланаётган мамлакатлардан ривожланган мамлакатларга томон кузатилган бўлса, ҳозирда бу жараён чет эл ишчи кучи нисбатан ривожланган мамлакатлардан камроқ ривожланган мамлакатларга кўчиши кузатилмоқда ҳамда меҳнат миграциясининг ҳал қилувчи мотиви иқтисодий манфаат бўлиб қолмоқда;

учинчидан, меҳнат ресурслари миграцияси халқаро меҳнат тақсимоли принципларига асосланган ҳозирги замон ишлаб чиқариш технологияларининг такомиллашувига ҳам ёрдам бермоқда. У, биринчи навбатда, жаҳон хўжалик тизимида ишлаб чиқаришни ташкил этувчи трансмиллий компанияларнинг фаолияти билан боғлиқдир;

тўртинчидан, ривожланишнинг ҳозирги босқичида ноқонуний ишчи кучлари сезиларли даражада ўсди ва дунё муаммоларидан бирига айланди;

бешинчидан, халқаро миграцияда фан–техника тараққиётига боғлиқ ҳолда сифат ўзгаришлари юз бермоқда. Унинг моҳияти кўчиб юрувчилар орасида малакали мутахассисларнинг сони сезиларли даражада ўсганлигидир. Бугунги кунда бу жараёнга баъзи бир омиллар боғлиқдир, яъни:

биринчи омил: «ақлларнинг кетиши» ўрнига уларнинг циркуляцияси келди: миграция йўналишларида диверсификация бўлди. АҚШ малакали ходимларни ўзига тортиб олувчи умумэтироф этилган марказ бўлиб қолмоқда. Бироқ, айна вақтда саноати ривожланган мамлакатлардаги юқори малакали тоифа вакиллари, аввал айтиб ўтганимиздек, вақтинчалик ишлаш учун ривожланаётган мамлакатларга кетишмоқда;

иккинчи омил: юқори малакага эга шахсларнинг «сармоя»га эмас, балки «бир вақтда сармоя билан ёки унинг изидан» ҳаракатланиши принципиал янги воқелик бўлди. Бу биринчи ўринда трансмиллий компаниялар (ТМК) фаолиятининг ва малакали ходимлар карьерасини кўтаришнинг катта имкониятлари билан боғлиқдир;

учинчи омил: юқори малакали ходимлар миграциясининг ҳозирги даражаси учун янги ташкилий даража принципиал равишда тааллуқли бўлиб, у ўзига хос халқаро «бош овчилари» корпорацияларини вужудга келтирмоқда;

тўртинчи омил: олий таълим тизимларининг интеграцияси кузатилмоқда. Ўрни талабалар ўз ўқишларини дунёнинг кўплаб мамлакатларида давом эттирмоқдалар. Масалан, хитойлик талабаларнинг АҚШ ёки Японияда ўқиши. Албатта, бунда жўнатаётган мамлакатлар асосан ривожланаётган мамлакатлар ҳисобланади ва улар талабаларнинг қайтиб келишидан манфаатдор бўлади, аммо талабаларнинг кўпчилик қисми ўз юртига қайтиб келмайди;

олтинчи омил: ўтмишда метрополияларга эга бўлган мамлакатлар ишчи кучларини кўпроқ ўзларининг собиқ мустамлака ёки қарам мамлакатларидан импорт қилишга қаратмоқдалар;

еттинчи омил: агар анъанавий миграция (АҚШ, Канада [14, Б.88], Австралия, ЖАР) мамлакатларига XIX аср ва XX асрнинг биринчи ярмида асосан европаликлар чиққан бўлса, XX асрнинг бошларидан улар мигрантларнинг жуда ҳам кам қисмини ташкил эта бошлади. Бу мамлакатларга иммиграциявий оқимларни асосан Осиёдан, Лотин Америкаси, Африка ва Кариб ҳавзасидан чиққанлар ташкил этмоқда;

саккизинчи омил: ҳозирги замон ишчи кучининг халқаро миграцияси жараёнининг ўзига хос томонларидан бири давлатнинг ушбу жараёнга кўпроқ аралашуви бўлмоқда. У жаҳон бозорида ишчи кучи олди–сотдисини бошқармоқда, ўз ҳудудидан чиқиб кетишга рухсат бермоқда ва иммигрантларнинг кириб келишини кузатиб турмоқда. У чет эл ишчи кучларини жалб қилиш ва уларни ёллаш учун қулай шароит яратиб бермоқда.

Айни замонда, ишчи кучларини қабул қилувчи турли мамлакатлар учун турли миграциявий оқимларнинг манбалари (донор мамлакатлар) мавжуд бўлиб, улар кўп ҳолларда бир–бирига мос тушади. Бу, бир томондан, ўзига жалб этувчи мамлакат ҳозирги замонда қандай роль ўйнаётгани ва қандай имкониятларга эга эканлигидан иборат бўлса, иккинчи томондан, қабул қилувчи мамлакат билан донор мамлакат ўртасидаги тарихий, этник ва географик алоқалар билан боғлиқдир.

Муҳтасар айтганда, юқорида биз кўриб ўтган ишчи кучларининг халқаро ҳаракат қилишига оид манзаранинг таҳлили ишчи кучларининг халқаро миграцияси – бу биринчи ўринда бозор иқтисодиётига тааллуқли бўлган объектив жараён эканлигидан далолат беради. У мамлакатлар ўртасида капитал айланиши, ташқи савдо алоқалари, халқаро иқтисодий интеграциянинг ривожланиши каби объектив ҳолатдир. Шу боисдан меҳнат ресурслари, бозор иқтисодиёти қонунларига мувофиқ, максимал даражада самара берадиган, қўлланиши бўйича фойдалироқ бўлган жараённи излайди.

Халқаро меҳнат миграцияси, меҳнатга лаёқатли аҳолининг миллий чегаралар бўйлаб ҳаракатланишини ифода этади ва унинг асосий мақсади бошқа мамлакатда иш жойи топишдан иборат бўлади. Шунинг учун, халқаро мигрантлар яхшироқ иш, таълим, иқтисодий манфаатлар ёки оилани бирлаштириш учун ҳаракат қилса, бошқалари можаро, терроризм ёки инсон ҳуқуқлари бузилишидан қочиб кетишга мажбур бўлади.

Шу билан биргаликда халқаро ишчи кучининг давлатлараро ҳаракатланиш қуйидаги омилларга ҳам боғлиқ бўлади: жаҳон иқтисодий ривожланишининг тобора ортиб бораётган роли ва мамлакатларнинг бир-бирига боғлиқлиги; илмий-техник тараққиётнинг ривожланиши, унга хизмат кўрсатадиган янги турдаги ишлаб чиқариш ва касбларнинг пайдо бўлиши; кўп миллатли компанияларнинг родини кучайиб бориши, бу эса фойда олиш учун ишчи кучи ва капитални бирлаштиришга олиб келади; халқаро ишлаб чиқаришнинг ортиб бораётганлиги, шунинг учун маҳсулот ишлаб чиқаришнинг ўсиш босқичида жалб қилинган хорижий ишчи кучи миқдорини кўпайишига олиб келмоқда; мамлакатлар ўртасидаги интеграция жараёнлари халқаро миграция оқимини оширади, чунки бу иш жойларини

танлашни кенгайтиришга ёрдам беради; интернет технологияларидан эркин фойдаланиш аҳолининг бошқа ҳудудлардаги янги иш ўринлари ҳақида хабардорлигини оширади.

Шунингдек, мигрантларни экспорт қилувчи мамлакатлар иқтисодийётига сезиларли таъсир кўрсатадиган халқаро меҳнат миграциясининг асосий омилларидан бири, меҳнат экспорт қилувчи мамлакатларнинг ялпи ички маҳсулотига катта ҳисса қўшадиган, ҳукуматлар учун қимматли валюта манбаи бўлган ва тўлов балансининг жорий ҳисобини барқарорлаштиришда муҳим роль ўйнайдиган мигрантларнинг пул ўтказмалари оқими ҳисобланади. Бундан ташқари яна бир муҳим омил – ишчиларни тарк этишнинг меҳнат бозорларига ижобий таъсиридир, чунки ишчиларнинг чет элга кетиши ишсизлик даражасини пасайтиради, меҳнат бозоридаги вазиятни яхшилайти ва мамлакатдаги ижтимоий кескинликни камайтиради.

Ҳозирги замонавий дунёда жаҳон иқтисодийётининг янада глобаллашиб бораётганлиги халқаро меҳнат миграцияси билан боғлиқ жараёнларда янги тенденцияларнинг пайдо бўлишига олиб келади ва улар глобал миграция оқимларининг глобаллашуви ва аксарият мамлакатлар аҳолисининг ушбу жараёнга жалб этилиши; иқтисодий ривожланган мамлакатларнинг демографик ривожланишида халқаро миграциянинг демографик аҳамиятининг ошиши; ноқонуний миграциянинг ўсиши; миграция оқимлари таркибидаги юқори малакали ишчиларнинг кўпайиши; мажбурий миграциянинг ўсиши ва халқаро миграция сонидаги аёллар улушининг ошиб бораётганлигида намоён бўлади.

Бундан ташқари, агарда қабул қилувчи мамлакатларда яшаш жойи бўйича рўйхатга олиш режими ва мигрантлар ҳаракатлари назорати кучайтирилса, у ўз навбатида бир қатор салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Масалан, мазкур жараён қалбаки рўйхатга олишни сотиб олиш ва сотиш билан боғлиқ коррупцион хавф-ҳатарларни оширади; мигрант болаларнинг болалар боғчалари ва мактабларга жойлаштирилишини мураккаблаштиради ёки умуман болаларни ўқитилмаслигига олиб келади.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқилса, яқин келажакда шубҳасиз, миграция оқимининг ҳажми ортади ва ҳозирги ҳолатга қараганда камаймайди. Бунга учта сабабни санаб ўтиш мумкин: биринчидан, бой ва камбағал мамлакатлар ўртасидаги давом этаётган тафовут ҳали ҳам кўп одамларни яхши турмуш даражасини излаш учун яхшироқ жойга кўчиб ўтишга ундайди; иккинчидан, бир қатор минтақалардаги сиёсий ёки этник можаролар қочқинларнинг кенг тарқалишига олиб келади, учинчидан, янги эркин савдо зоналарини яратиш ҳам ишчи кучининг ҳаракатчанлигига имкон беради.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Шкваря Л.В. Международная экономическая интеграция в мировом хозяйстве. Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2019. – 315 с.
2. World Migration Report 2022 // URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>;
3. Бахриев Б., Ризоён Ш. Центральная Азия перед вызовами интеллектуальной миграции: тенденции и перспективы. Мировая экономика и международные отношения. – 2022. – Т. 66. – № 7. – С. 117-126. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2022-66-7-117-126>.
4. Хахалкина Е., Погорельская А. Содействие развитию или управление миграцией? (Анализ европейского подхода). Мировая экономика и международные отношения. – 2022. Т. 66. – № 2. – С. 80-89. <https://doi.org/10.20542/0131-2227-2022-66-2-80-89>
5. Антропов В.В. Международная трудовая миграция: современные тенденции и экономические последствия. Социально-трудовые исследования. – 2020; – №. 41(4). – С. 155-167. DOI: 10.34022/2658-3712-2020-41-4-155-167.
6. Рахманов Ш.Н., Отажонов А.А. Правовое регулирование процессов трудовой миграции в Республике Узбекистан // Теневая экономика. – 2022. – Том 6. – № 3. – С. 145-156. – doi: 10.18334/tek.6.3.116140.
7. Джолдосова С. Дж. Ўзбекистонда миграция соҳасини ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш. Юрид. фан. д-ри (DSc) ... дис. ... – Т., 2022. – Б. 260.
8. Қулматов Ш., Ишанходжаев С. Ўзбекистон Ресбуликасининг «Ташқи меҳнат миграцияси» қонунининг қабул қилиш зарурати // Ташқи меҳнат миграцияси соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш – давр талаби: Республика илмий-амалий конференцияси материаллари. – Т.: Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги Юристар малакасини ошириш маркази, 2022. – Б.7-10.
9. Ишанходжаев С.А. Халқаро ҳуқуқда миграция жараёнларини тартибга солишнинг

универсал нормалари // Қонунчилик муаммолари Ахборотномаси. Илмий-амалий журнал. – № 1. – Б. 38-41.

10. Сводка основных показателей деятельности по миграционной ситуации в Российской Федерации за январь - июнь 2022 года // URL: <https://мвд.рф/dejatelnost/statistics/migracionnaya/item/31389675/>.

11. Отажонов А. Ўзбекистонда меҳнат миграцияси соҳасида кадрларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишга доир айрим масалалар //Юрист Ахборотномаси. – 2022. – Т. 1. – №. 1. – С. 116-121.

12. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Статистика агентлиги маълумотлари // URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/33526-o-zbekistonda-shahar-hududida-doimiy-aholi-soni-ko-p>;

13. 2022 йилда Ўзбекистонга рекорд даражада — 16,9 млрд доллар жўнатилди // // URL: <https://www.gazeta.uz/uz/2023/01/26/transfers/>.

14. Кейси Вандер Плойг. История иммиграционной политики в Канаде // Мировой опыт миграционной политики: ретроспектива и новейшие тенденции // Под ред. Г.Витковской; Бюро МОМ в России. – М.: Гендальф, 2004. – С.75-102.